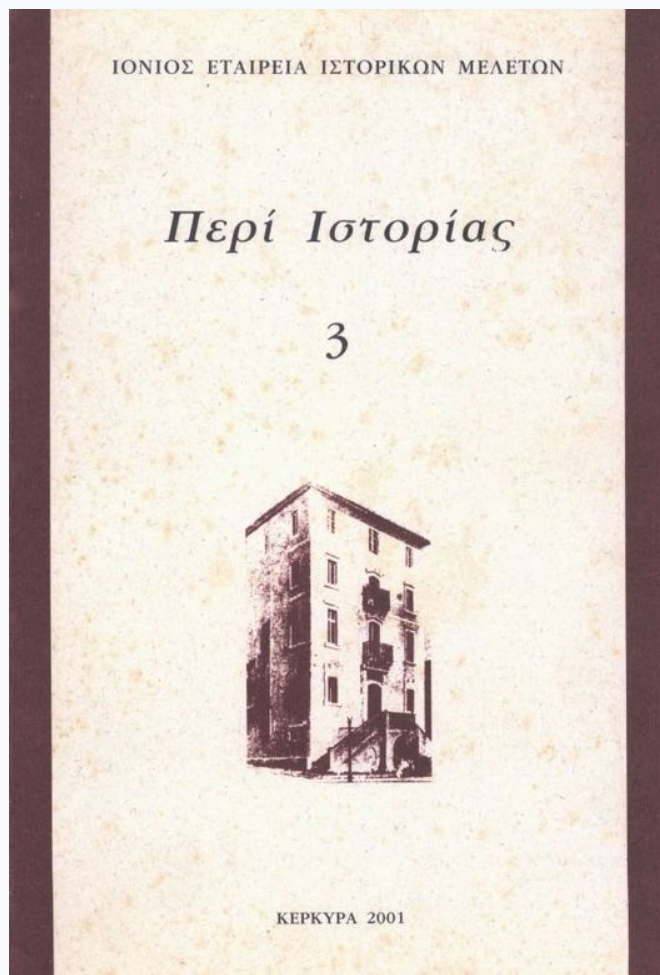

Peri Istorias

Vol 3 (2001)

Παρουσίαση νέων βιβλίων

Συντακτική Επιτροπή

doi: [10.12681/p.i.24803](https://doi.org/10.12681/p.i.24803)

To cite this article:

Επιτροπή Σ. (2020). Παρουσίαση νέων βιβλίων. *Peri Istorias*, 3, 231-*255. <https://doi.org/10.12681/p.i.24803>

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΝΕΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Οι Εκδόσεις Έπιλον: παρουσία δέκα χρόνων στην Κέρκυρα

Είναι γνωστή στο βιβλιόφιλο κοινό, στην Κέρκυρα, η παρουσία των βιβλίων μικρού μεγέθους -των βιβλίων τσέπης - των εκδόσεων Έπιλον που συμπλήρωσε το 2000, τα δέκα της χρόνια, έχοντας διατρέξει μία πορεία με ποιοτικούς στόχους. Τα θετικά αποτελέσματα της προσπάθειας δεν θα αναζητήσουμε μόνο στην επιλογή και παρουσίαση των κειμένων που έχουν μέχρι σήμερα εκδοθεί από τον Ευριπίδη Κλεόπα -όπως άλλωστε θα μπορούσαμε να επιχειρήσουμε για πολλές σύγχρονες εκδόσεις- αλλά και στην καλαίσθητη μορφή των βιβλίων, στην δημιουργία της χαρακτηριστικής όψης τους και άρα στα στοιχεία της πρωτοτυπίας τους. Είναι έκδηλη η προσπάθεια του εκδότη, αναγνωρισμένου φωτογράφου και ποιητή, να δημιουργήσει και να παρουσιάσει μία συνομιλία μεταξύ κειμένου και εικόνας στα μικρά του βιβλία, την οποία επιτυγχάνει συχνά τόσο ισχυρή ώστε να ξαφνιάζει τον αναγνώστη-θεατή, να τον φέρνει εξ απροόπτου και να τον αναγκάζει να μην μπορεί να αποφασίσει αν το κείμενο ή το εικαστικό υλικό είναι εκείνο που ανταποκρίνεται σαφέστερα στον τίτλο του βιβλίου. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο εκδοτικός στόχος έχει εδώ επιτευχθεί επαρκώς, αφού ένα βιβλίο είναι αυτό ακριβώς, η συνύπαρξη και των δύο παραπάνω στοιχείων, έργο που απαιτεί την ομιλία και των δύο γλωσσών, της λεκτικής και της οπτικής. Θυμίζω ως παραδείγματα, την συνοδεία των κειμένων για την πολιτική, του Γεωργίου Ράλλη και του Αντώνη Μακρυδημήτρη, στο εξώφυλλο του βιβλίου τους, *Η Πολιτική Τέχνη στην Ελλάδα*, από την φωτογραφία του Erich Salomon, η *Νυχτερινή υπουργική συνάντηση στην Χάγη*, έργο του 1929, επίσης των μεταφρασμένων ποιημάτων της συλλογής *Terra Amatissima*, από την λεγόμενη εικαστική παρέμβαση του ζωγράφου, Σπύρου Αλαμάνου και πάλι στο εξώφυλλο.

Το ενδιαφέρον του εκδότη για την ισόβαθμη προβολή κειμένου και

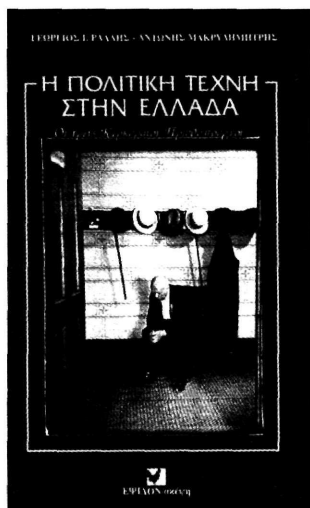
εικόνας στα βιβλία των Έψιλον, εκδηλώνεται στην κατηγορία των Εικαστικών όπου τα κείμενα της ποίησης έχουν συνταιριαστεί με ελάχιστα γνωστά χαρακτηριστικά και έργα ζωγραφικής καθώς και σε αυτή, των φωτογραφικών λευκωμάτων στην οποία ανήκει το *Paris, Venezia, Κέρκυρα*, έργο εξ ολοκλήρου του ιδίου. Δεν απομένει παρά να παρακολουθήσουμε στις εκδόσεις της φετινής χρονιάς, τις λύσεις που θα επιλέξει ο εκδότης για την ποιοτικότερη παρουσίαση των κειμένων-εικόνων του, με βοήθό την καλλιτεχνική ευαισθησία του.

Οι εκδόσεις Έψιλον, ιδρύθηκαν το 1983, με έδρα καταρχήν την Αθήνα και αντικείμενο -τότε- την ποίηση και το θέατρο. Αργότερα, με έδρα και την Κέρκυρα, ανέπτυξαν μία ευρεία δραστηριότητα, ως καρποί της οποίας καταμετρώνται μέχρι σήμερα, εκατόν είκοσι τίτλοι έργων πεζογραφίας, φιλοσοφικών δοκιμίων, κειμένων για την τέχνη, παιδικού διηγήματος, κειμένων λογογραφίας, πολιτικού δοκιμίου, φωτογραφικών λευκωμάτων.

Στους τίτλους που προστέθηκαν το 2000, στις εκδόσεις, περιλαμβάνονται η πρώτη συλλογή ποιημάτων της Μαρίας Τσούτσουρα, *Τέσσερις εποχές*, επίσης, του Βασίλη Πετράκη, *Το Πορτοκαλί Αντάρτικο*, της Ιωάννας Κρανίτη, *Στη θαλπωρή των Ανέμων*, του Ορφέα Σπαρτιώτη, *Νυχτερινή περιπλάνηση στις ανταύγειες του φεγγαριού* και μία ακόμα επανέκδοση του *Todo el Amor*, του Pablo Neruda. Στην γλώσσα του συγγραφέα παρουσιάστηκαν οι σατιρικές μικρές ιστορίες *Racconti Mollesti*, του Eduardo Fiorillo, πρώτη ιταλική έκδοση των Έψιλον. Πρώτες εκδόσεις θεολογικών κειμένων, κειμένων λογογραφίας και πολιτικού δοκιμίου αποτελούν επίσης, οι *Ιερές Ακολουθίες* του Κωνσταντίνου Θύμη, *Το Ιόνιο Ακρον. Η Ελλάδα στα στενά του Otranto*, τα διαπόντια νησιά, των Μίνας Μοναστηριώτου και Ελένης Αρμένη, και *Η Πολιτική Τέχνη στην Ελλάδα*, των Γεωργίου Ράλλη και Αντώνη Μακρυδημήτρη.

Το *Racconti Mollesti* και *Η Πολιτική Τέχνη στην Ελλάδα* παρουσιάστηκαν στο αναγνωστικό κοινό, το πρώτο από τον καθ. κ. Filippo D' Orid στις 23 Νοεμβρίου 2000, στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, σε εκδήλωση που διοργάνωσε το Τμήμα Μετάφρασης και Διερμνείας, και το δεύτερο, από τους καθηγητές κ.κ. Νίκο Καραπιδάκη και Διονύση Μοσχόπουλο, στις 19 Ιανουαρίου του 2001, στο Ίδρυμα Γουλανδρή Χορν, στην Αθήνα, σε εκδήλωση της Κυπριακής πρεσβείας και του Σπιτιού της Κύπρου.

Μαρία Μελέντη

Γεώργιος Ι. Ράλλης - Αντώνης Μακρυδημήτρης, *Η πολιτική τέχνη στην Ελλάδα: οι τρεις κερκυραίοι πρωθυπουργοί*, εκδόσεις Έψιλον, Αθήνα 2000, σελ. 65

Η "Πολιτική τέχνη στην Ελλάδα", είναι βέβαια ένας λίγο φιλόδοξος τίτλος. Άλλωστε ο τίτλος της εκδήλωσης κατά την οποία εκφωνήθηκαν οι ομιλίες που παρουσιάζουμε σήμερα, ήταν "Πολιτική και πολιτικοί". Στην εκδήλωση που είχε οργανωθεί από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο (Τμήμα Αρχαιονομίας - Βιβλιοθηκονομίας) και τα Αρχεία Νομού Κερκύρας, είχαν πάρει μέρος και ο κύριος Πέτρος Πιζάνιας και ο κύριος Διονύσης Μοσχόπουλος.

Ωστόσο, η παρουσία ενός κειμένου του κυρίου Γεωργίου Ράλλη, του οποίου τόσο η πολιτική πρακτική όσο και η πολιτική μνήμη, είναι μεγάλες, δικαιολογούν τη φιλοδοξία να κρατηθεί αυτή η έννοια, της πολιτικής τέχνης, στη συζήτηση. Άλλωστε, περί τέχνης πρόκειται, και ως τέτοια, μόνο μυστικά έχει, που βέβαια, κανένα εγχειρίδιο ή καμμία πραγματεία, δεν μπορούν να μας αποκαλύψουν. Στα μυστικά της ίσως οφείλεται, όπως και σε κάθε τέχνη, ότι μπορεί να μας ανταμείβει με τη φαντασία της, τις απρόβλεπτες και συχνά θεατρικές καταστάσεις της και με πολλές άλλες εκπλήξεις που μόνο οι καλλιτέχνες ξέρουν να δίνουν. Αλλά ωστόσο, η τέχνη συχνά και μας απογοτεύει, ιδίως όταν δεν είναι καλού γούστου.

Η παρουσία, δίπλα στο κείμενο του κυρίου Ράλλη, ενός άλλου κειμένου, του καθηγητή κυρίου Αντώνη Μακρυδημήτρη, που έχει αφιερώσει πολύ από το ταλέντο του στη μελέτη του πολιτικού φαινομένου, και μάλιστα στη βιογραφία και την προσωπογραφία των πολιτικών, υπόσχεται να ικανοποιήσει την ανάγκη μας για εξηγήσεις στις πολλές απορίες που έχουμε μπροστά σ' ένα φαινόμενο, την πολιτική ζωή, το οποίο όλοι γνωρίζουμε αφού το υφιστάμεθα, αλλά συχνά έχουμε την εντύπωση ότι πολύ λίγο καταλαβαίνουμε.

Η παρουσία και των δύο, του πολιτικού και του επιστήμονα, μας δίνει τη δυνατότητα, μπροστά στο ίδιο φαινόμενο, να έχουμε δύο προσεγγίσεις. Μια εμπειρική, αυτή του πολιτικού, και μια του επιστήμονα, που αν και ο ίδιος δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική δράση τουλάχιστον επίσημα και δεδηλωμένα, ωστόσο παρατηρεί τα φαινόμενα, τα κατατάσσει, τα συσχετίζει και τα αναλύει. Ωστόσο, φανταζόμαστε πως κάθε επιστήμονας που ασχολείται με τα κοινωνικά φαινόμενα, πιστεύει κατά βάθος ότι μπορεί ή θα μπορούσε και να τα κατευθύνει, ενώ κάθε πολιτικός πιστεύει, μέσα του πως καταλαβαίνει τα φαινόμενα, τα συσχετίζει και τα αναλύει με την ακρίβεια του επιστήμονα.

Πώς ορίζουν λοιπόν οι αποψινοί μας ήρωες την πολιτική τέχνη;

Τόσο ο κύριος Ράλλης, όσο και ο κύριος Μακρυδημήτρης, πιστεύουν βαθύτατα, στον αποφασιστικό παράγοντα του ανθρώπινου χαρακτήρα και της προσωπικότητας. Ο κύριος Ράλλης, επιμένει στο μέτρο, το ήθος, την ευπρέπεια και βέβαια, το καλώς εννοούμενο πάθος. Όλα τα προηγούμενα οδηγούν στην αυταπάρνηση και την χαλιναγωγήση της προσωπικής φιλοδοξίας, τον έλεγχο δηλαδή της σχέσης του πολιτικού με την εξουσία. Οι συμπεριφορές αυτές, κατά τον συγγραφέα, είναι ή πρέπει να είναι πέρα από την κομματική τοποθέτηση του πολιτικού, πέρα από την πιθανή ορθότητα των απόψεών του, με άλλα λόγια να καταργούν εφόσον πρέπει και τα ίδια τα πολιτικά στηρίγματά του.

Ο κύριος Μακρυδημήτρης, παίρνει υπόψη του στην ανάλυσή του, τον ορισμό του κλασικού κοινωνιολόγου, Μαξ Βέμπερ: Πάθος, υπευθυνότητα, μέτρο, θεμελιώδη κριτήρια συμπεριφοράς για τον τύπο του πολιτικού ηγέτη. Κατά την ίδια τυπολογία, εκείνη δηλαδή του Μαξ Βέμπερ, πολιτικός και υπάλληλος διακρίνονται, κατά τον τρόπο άσκησης των καθηκόντων τους, τον ένα διακρίνει το πάθος, τον άλλο η ηθική

πειθαρχία. Ο κύριος Ράλλης σχολιάζει μάλιστα λίγο παρακάτω: πολλοί έλληνες πολιτικοί έχουν διαβάσει τον Max Weber, χωρίς όμως να τον μελετήσουν.

Ακριβώς! Το ερώτημά μας είναι πώς προσλαμβάνονται στην δική μας πολιτική εμπειρία, αυτά τα χαρακτηριστικά του πολιτικού, με χαρακτηριστήρα δίχως άλλο οικουμενικό που υπενθυμίζουν τα *Ηθικά Νικομάχεια* καθώς και ένα πλήθος άλλων πραγματειών που προτείνουν το ιδανικό "προφίλ" του ηγεμόνα; Επειδή, μόλις απομακρυνθούμε από τους λειμώνες αρετών που είναι οι πολιτικές πραγματείες, και αυτών του Μαξ Βέμπερ ή του Αριστοτέλη συμπεριλαμβανομένων, συναντάμε την πραγματική πολιτική που είναι αυτή των 171 κυβερνήσεων στα 172 χρόνια της σύγχρονης ιστορίας μας, και των 2000 περίπου υπουργών και υφυπουργών, όπως τους καταμετρά στο εξαιρετικό του βιβλίο, για τους πρωθυπουργούς, ο κ. Μακρυδημήτρης. Στην πραγματική ελληνική πολιτική, (αλλά όχι μόνο στην ελληνική) λίγο εξυπηρετούν οι καθυσχυαστικές τυπολογίες του Μαξ Βέμπερ, μεταξύ πολιτικών και υπαλλήλων, όπως λίγο εξυπηρετούν και οι εξαιρετικές αναλύσεις του τού γραφειοκρατικού φαινομένου. Και εδώ, συναντάμε το βάρος της Ιστορίας μας, της δικής της γραφειοκρατίας που δεν ήταν βέβαια η Πρωσική, αλλά και το βάρος της δικής μας πολιτικής που δεν είναι βέβαια αυτή που είχε ο Μαξ Βέμπερ, υπόψη του. Ας σημειώσουμε παρεμπιπτόντως, ότι σπανίως οι επιστημονικές αναλύσεις, είναι σε θέση να συλλάβουν τη δυναμική της πολιτικής και την απροσδιόριστη μεταβλητότητα των ανθρώπων και των θεσμικών τους μορφωμάτων.

Το πρόβλημα απασχολεί τον κύριο Ράλλη, όταν διαπιστώνει το κόστος που είχε για έναν πολιτικό η άρνησή του, -αναφέρεται στον Γεώργιο Θεοτόκη- να ακολουθήσει τον φανατισμό του πλήθους. Περισσότερο ακόμα όταν τον απασχολεί το φαινόμενο της δημόσιας διοίκησης στην Ελλάδα, για το οποίο δεν ευθύνονται μόνο οι πολιτικοί αλλά και οι κυβερνώντες και το οποίο μας παραπέμπει σ' ένα βαθύτερο σε χρόνο φαινόμενο, αυτό της διαμόρφωσης της νεοελληνικής πολιτικής κοινωνίας. Η νεοελληνική πολιτική κοινωνία δεν διαμορφώθηκε βέβαια με το νεοελληνικό κράτος, αλλά με το οθωμανικό και το βενετικό και μέσα από έναν κερματισμένο κοινοτικό κόσμο, του οποίου η βασική ενότητα ήταν οι κοινότητες που με τη σειρά τους διαμορφώνονταν από ομάδες συγγενών και άλλες ομάδες συμφερόντων. Οι παραπάνω

παράγοντες έχουν οδηγήσει σε μια τυπικά νεοελληνική πρόσληψη της εξουσίας, που με τη σειρά της προσδιορίζει τη συμπεριφορά αλλά και τα όρια των πολιτικών. Το ρουσφέτι, η εξυπηρέτηση οικογενειακών συμφερόντων, οι συντεχνιακές συμπεριφορές, οι φατριαστικές τάσεις, δεν είναι παρά η κορυφή ενός οικοδομήματος, που έχει τα θεμέλια του στον παλιό κοινοτικό κόσμο όπου μια συμπαγής ηγεμονική εξουσία διαπραγματευόταν με ξεχωριστές ομάδες συμφερόντων τα προνόμιά τους, τη φορολογία τους, τις θέσεις που μπορούσαν να καταλάβουν. Σ' αυτήν τη συναλλαγή η πρόσληψη της εξουσίας ήταν φοβερή, αφενός επειδή η εξουσία βασιζόταν στο δίκαιο μιας κατάκτησης και αφετέρου επειδή αυτή η εξουσία ήταν σε θέση να παράγει μια ιδεολογία που την νομιμοποιούσε. Απέρρεε και νομιμοποιούνταν από την θρησκεία της οποίας ήταν και ο θεματοφύλακας αλλά ταυτόχρονα ήταν και προσιτή αφού εξαγοραζόταν, τροποποιούνταν ανάλογα με την πίεση και κυρίως ιεραρχούσε ταξικά τις ομάδες που είχε απέναντί της. Από την όχληση και τόσο μακρινή αυτή καταγωγή της πολιτικής κοινωνίας, είχαμε μια εξέλιξη προς το κρατικό σύστημα το οποίο συνεταιρίστηκε το παλιό αποσπασματικό σύστημα στην νέα του εδαφική οργάνωση, εισάγοντας νέες νομιμοποιητικές ιδεολογίες και σε ένα βαθμό νέες κοινωνικές ιεραρχίες. Στη συζήτηση αυτή θα άξιζε να προστεθεί και ο ρόλος των κομμάτων, αυτών των ενδιάμεσων οργανισμών που αντιπροσωπεύουν μεν, αλλά λειτουργούν και περιοριστικά εμποδίζοντας συχνά λυσσαλέα την κυκλοφορία των πολιτικών απόψεων. Και τέλος, σ' ένα βαθμό ελέγχουν το ίδιο το κράτος, με πολλούς και ευρηματικούς τρόπους, κάνοντάς το έτσι να λειτουργεί προβληματικά. Θα άξιζε πολύ μια συζήτηση που θα όριζε τα πλαίσια άσκησης της πολιτικής των νεοελλήνων πολιτικών και τα περιθώρια που τους αφήνει ή τους άφηνε η κοινωνία τους, να την ασκήσουν.

Τα προβλήματα αυτά δεν είναι βέβαια άγνωστα στους συγγραφείς μας, που και οι δύο προς τιμήν τους, χωρίς να απομακρύνονται από μια ρεαλιστική ανάλυση της πολιτικής -την υπαινίσσονται μάλιστα διαρκώς- ενδιαφέρονται να ορίσουν την πραγματική δράση του πολιτικού, αυτή που τον κάνει να διαφέρει από εκείνο το υποκείμενο που δρα ματαιόδοξα και διακατέχεται μόνο από την ηδονή της εξουσίας (τη *libido dominandi* του Μακιαβέλλι). Για τον κύριο Μακρυδημήτρη, τα κριτήρια της πολιτικής δράσης είναι και οι στόχοι της στρατηγικής της, δηλαδή η θεμελίωση του ελληνικού κράτους, η εθνική ολοκλήρωση, ο

εκσυγχρονισμός των θεσμών, της λειτουργίας του κράτους και της κοινωνίας. Με βάσει αυτά τα κριτήρια, επιλέγει τρεις εμβληματικές φυσιογνομίες, τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον Γεώργιο Θεοτόκη και τον Γεώργιο Ράλλη. Υπενθυμίζουμε ότι η επιλογή των παραδειγμάτων, που σίγουρα θα μπορούσε να είναι περισσότερα, προσδιορίστηκε από τον χαρακτήρα της εκδήλωσης που έδινε περισσότερο βάρος στους κερκυραίους πολιτικούς. Κατά έναν όχι τόσο συμπτωματικό τρόπο, και οι τρεις αυτοί πολιτικοί ανήκουν στην ίδια παράδοση. Ο Καποδίστριας, προερχόταν από την επτανησιακή πολιτική ελίτ, η οποία είχε διαμορφωθεί με την μακρόχρονη δράση της στα κοινοτικά μορφώματα που είχαν αναπτυχθεί στα Επτάνησα -και σε πιο προχωρημένο βαθμό στην Κέρκυρα- την περίοδο της Βενετοκρατίας. Κατά τη διαδρομή από το δικαίωμα εκπροσώπησης του κυβερνώμενου έως την άσκηση τοπικών αξιωμάτων που διήρκησε πάνω από δύο αιώνες, είχε κατακτηθεί η αντίληψη ότι τα αμιγώς πολιτικά αξιώματα, έπρεπε να τα καταλαμβάνουν άνθρωποι που η περιουσία τους, τους έθετε υπεράνω πάσης υποψίας και μπορούσαν επιπλέον να διαθέσουν ένα μέρος της, αν ήταν απαραίτητο, προς δημόσιο όφελος. Με βάσει αυτό το αξίωμα επιτεύχθηκε η διάκριση, στα Επτάνησα, μεταξύ υπηρεσιών και αξιωμάτων. Οι πρώτες είχαν χαρακτήρα διοικητικό, τα δεύτερα πολιτικό. Ήταν μια διάκριση που πλησιάζει σ'αυτήν του Μαξ Βέμπερ που προαναφέραμε, με τη διαφορά ωστόσο ότι στα Επτάνησα, μια πολιτική σταδιοδρομία προϋπέθετε ένα πέρασμα από τη διοίκηση. Εννοείται ότι με αυτούς τους όρους, η άσκηση της πολιτικής ήταν ένα καθήκον αριστοκρατικό, αφού οι επιλεγόμενοι έπρεπε να ανταποκρίνονται σε πολύ συγκεκριμένα κριτήρια. Η συμπεριφορά του Καποδίστρια, ως προσωπικότητας και ως πολιτικού, καθόλη τη σταδιοδρομία του, δεν απομακρύνθηκε ποτέ από την αριστοκρατική ιδεολογία από την οποία προερχόταν, και μέσα στην οποία είχε διαμορφωθεί: δηλαδή αυταπάρηση, ανάλωση της προσωπικής περιουσίας και κυρίως μια εξαιρετικά αναπτυγμένη αντίληψη της τιμής: αυτά ήταν ακριβώς τα προσόντα που απαιτούνταν για την κάλυψη μιας πολιτικής θέσης στις αριστοκρατικές πολιτείες των Επτανήσων. Κατά τα άλλα, η τέχνη της πολιτικής διδασκόταν στην πράξη. Ας ακούσουμε να το λέει, ο ίδιος ο Καποδίστριας: "Μόλις έβγαλα το Πανεπιστήμιο, αμέσως διωρίστηκα Γενικός Γραμματέας της Δημοκρατίας στα Εφτάνησα· λίγο έλειψε να τρελλαθώ από τη χαρά κι από το φόβο μου μαζί· δεν είχα παραμικρή ιδέα των χρεών μου.

Έτρεξα σ' έναν παλιό μου φίλο νομικό και τον παρακάλεσα να με συντροφέει με τα φώτα του. Κάθισε ο άνθρωπος και μου σύνταξε ένα ολάκερον τόμο από οδηγίες, λόγους προκηρύξεις, χρήσιμα για κάθε δυνατή περίπτωση. Το βιβλίο αυτό ήτανε για μένα θησαυρός. Μόλις όμως μπήκα στη δουλειά κι αντίκρισα πράματα κι ανθρώπους, όχι στο χαρτί, μα στην πράξη, το βιβλίο μου φάνηκε άχρηστο· απ' όσα είχε ο σοφός φίλος μου προβλέψει κανένα δεν είχε εφαρμογή, Άρχισα να διαβάζω ένα άλλο βιβλίο ζωντανό και προχώρησα μαυτό για σύντροφό μου". (Γ. Βλαχογιάννης, *Ιστορική Ανθολογία*, Αθήνα 2000, 193).

Όπως και η οικογένεια Καποδίστρια, η οικογένεια Θεοτόκη, από την οποία καταγόταν ο Γεώργιος Θεοτόκης, αποτελούσε έναν κλάδο μια ευρύτερης οικογένειας, ενός σογιού, που είχε με διάφορα μέλη του, και πολλά μάλιστα, μια πυκνή παρουσία στην πολιτική και στρατιωτική ζωή της Κέρκυρας, από το 16ο αιώνα. Η συγκρότηση της οικογένειας και το βάρος της στην πολιτική κοινωνία του νησιού, κατά τη διάρκεια, τεσσάρων αιώνων, μας παραπέμπει στο σύστημα οργάνωσης που έχουμε αναφέρει, εκείνο δηλαδή στο οποίο οι ομάδες συγγενών έχουν πρωτεύοντα πολιτικό ρόλο. Ρόλος που δυναμώθηκε με τη θεσμική εκπροσώπησή τους στα κοινοτικά και τα κρατικά όργανα. Στο ελληνικό κράτος, ο Γεώργιος Θεοτόκης, συναντήθηκε με μια άλλη οικογένεια των ελίτ, τους Ράλλη, που από τη δική τους κοινοτική παράδοση, έφερναν αντίστοιχες αντιλήψεις για την άσκηση της πολιτικής. Στις πολιτικές του επιλογές θα αναγνωρίσουμε πολλές ομοιότητες με εκείνες του Καποδίστρια και κυρίως αυτήν που θέλει τον πολιτικό ταυτισμένο κυρίως με το πρόγραμμά του και κυρίως να κρατά τις αποστάσεις του από τα κυρίαρχα λαϊκά ρεύματα. Το πολιτικό πρόγραμμα, εφόσον κριθεί σωστό, νομιμοποιεί δηλαδή κατά κάποιο τρόπο και την εξουσία, περισσότερο και από την ίδια τη λαϊκή βούληση, ή τουλάχιστον δίνει το δικαίωμα να βρεθεί αντιμέτωπο μαζί της. Οι πολιτικοί που ακολουθούν άκριτα τη λαϊκή βούληση, η οποία είναι κατά κανόνα, με εξαίρεση τις συγκεκριμένες εκλογικές εκφάνσεις της, απροσδιόριστη, οδηγούνται στο αντίθετο άκρο της παραπάνω αριστοκρατικής αντίληψης, που είναι ο λαϊκισμός.

Ο κύριος Γεώργιος Ράλλης, έχει αναλύσει σε πολλά του έργα, την πολιτική του και τις καταγωγές της, ώστε να μην χρειασθεί να επιμείνουμε, στον χαρακτήρα της. Το επιχειρεί άλλωστε με πολλή επιτυχία και εν συντομία ο κύριος Μακρυδημήτρης, στο μικρό βιβλίο που πα-

ρουσιάζουμε. Θα τη συνοψίζαμε όμως, ως την προσπάθεια οροθέτησης ενός πολιτικού απέναντι στον λαϊκισμό, είτε αυτός ήταν ο μετεμφυλιακός λαϊκισμός είτε ο λαϊκισμός της μεταπολίτευσης. Και εδώ, κυρίαρχο εργαλείο, είναι το πρόγραμμα που όρισε ο πολιτικός και η συνέπεια με την οποία το ακολούθησε, χωρίς παλινδρομήσεις που υπαγορεύονται από τα μεμονωμένα συμφέροντα είτε τις κυριαρχούσες μόδες.

Και τα τρία παραδείγματα είναι σαφή στις επιλογές τους, ο πολιτικός στην άσκηση της τέχνης τους πρέπει να διαθέτει ορισμένες αξίες που θα του επιτρέψουν να μην παρασυρθεί ούτε από την εξουσία αλλά ούτε από τους κυβερνώμενους. Πρέπει κυρίως να διαθέτει μια στρατηγική που θα τον διαφοροποιεί από τους τελευταίους αλλά θα έχει και την απαραίτητη δύναμη να την ακολουθήσει. Το ερώτημα στο οποίο θα καταλήξουμε και στο οποίο δεν είμαστε βέβαια σε θέση να απαντήσουμε, είναι από ποιόν πολιτικό πολιτισμό πρέπει να προέρχεται ο πολιτικός για να μπορεί να κρατά τις αποστάσεις του τόσο από την αλαζονεία της εξουσίας όσο και από τις πιέσεις των συμφερόντων;

Νίκος Ε. Καραπιδάκης

Στέφανος Δ. Σγούρος, *Η Υδατογραφία*, εκδόσεις Έψιλον, Αθήνα 1995, 1999, σελ. 83

Την πρώτη επαφή τους με τα κείμενα της ζωγραφικής, τις ειδικές μελέτες που αναφέρονται στην τέχνη και τα μυστικά της, πραγματοποιήσαν οι εκδόσεις Έψιλον, το 1995, με την παρουσίαση του βιβλίου του ζωγράφου Στέφανου Σγούρου, *Η Υδατογραφία*, ανατυπωμένου, το 1999. Η απόπειρα αυτή που κατά τον εκδότη, είχε στόχο να εμπλουτίσει την κατηγορία *Εικαστικά* των εκδόσεων, φαίνεται ότι εγκαινίασε συγχρόνως, μία σειρά παρουσιάσεων σχετικών με την διδακτική των τεχνών, την θεωρία της τέχνης αλλά και την αισθητική αγωγή, δεύτερο σταθμό της οποίας αποτελεί η πρόσφατη έκδοση του βιβλίου της Ανθούλας Προβατά, *Η Αισθητική Αγωγή στα Λύκεια*, Αθήνα 2001.

Στο *Υδατογραφία*, ο δάσκαλος της ζωγραφικής και αναγνωρισμένος υδατογράφος, Στέφανος Σγούρος μας παραδίδει ένα συνοπτικό εγχειρίδιο της ζωγραφικής τέχνης, έναν οδηγό στην εκμάθηση των ζωγραφικών τρόπων, στην χρήση των τεχνικών μέσων της υδατογραφίας, προϊόν της πολύχρονης εξοικείωσής του με την διδασκαλία της. Το βιβλίο έρχεται να προστεθεί και να συμπληρώσει την λιγότερο εξειδικευμένα μελέτη του, *Επαγγελματισμός και Τέχνη* όπου έχει εξεταστεί ο κοινωνικός ρόλος των καλλιτεχνών σήμερα και κυρίως, η στάση τους απέναντι στο επάγγελμά τους.

Ο κόσμος της ζωγραφικής τέχνης, η πράξη της δημιουργίας και οι συνιστώσες της, το προϊόν και η μορφή του, θέματα που απασχολούν τον καλλιτέχνη-δάσκαλο, μεταφέρονται στο νοητό διάλογο με τον μαθητή ή τον φιλότεχνο αναγνώστη, προς χάρη του οποίου, τελικά και παρουσιάζονται στις σελίδες της *Υδατογραφίας*. Ο ζωγράφος με έναν άμεσο, αυθόρμητο τρόπο, κουβεντιάζει μαζί μας και μας καθοδηγεί στην *ανάγνωση* της υδατογραφίας -της ακουαρέλας- παρέχοντάς μας μία σειρά από διευκολύνσεις στην κατανόηση των ειδικών θεμάτων - απλουστεύσεις κατά την περιγραφή τους ή επεξηγήσεις- στοιχεία που καθιστούν το κείμενο εύκολα προσιτό στο ευρύ κοινό.

Οι τεχνικές της ζωγραφικής, οι καλλιτεχνικοί μηχανισμοί, η ελαιογραφία, η υδατογραφία, η σκηνογραφία, η τοιχογραφία, η ωογραφία και η τεχνική του *pastello*, τα απαραίτητα μέσα για την ζωγραφική αναπαράσταση του φυσικού, παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις κατά την εφαρμογή τους που οφείλονται -σύμφωνα με τον συγγραφέα- καταρχήν στην φύση του συνδετικού υλικού των χρωμάτων. Η χρήση της υδατογραφίας, του τεχύτερου μέσου για να επιτύχει κανείς μία συνολική επιτομή εκ του φυσικού, τον προβληματίζει σχετικά με τον πρωταρχικό ρόλο της, κατά την ζωγραφική πράξη. Η υδατογραφία, αντίθετα από την ελαιογραφία που επιδέχεται συνεχείς παρεμβάσεις και τροποποιήσεις, επιβάλλει μία στιγμιαία αποτύπωση του χρώματος και μία μόνο όψη αποτελέσματος. Ο καλλιτέχνης παρουσιάζεται να δεσμεύεται από την τεχνική. Χαρακτηριστικό της υδατογραφίας είναι, όπως τονίζει ο Σγούρος ότι *δεν μας έχει προετοιμάσει για τίποτε και ποτέ δεν μας περιμένει*. Ένα από τα μυστικά της τεχνικής, ο επιτυχής συνδυασμός του ακριβούς και τολμηρού σχεδίου με το χρώμα που εμπλουτίζει το σχέδιο με αίσθημα.

Η παράθεση χωρίων από το βιβλίο του καθηγητή Francesco Vismara, *Manuale pratico di Pittura* που ακολουθεί, μας εισάγει στα μυστικά της εκτέλεσης της υδατογραφίας. Η επιλογή των κατάλληλων εργαλείων, χρωστών, χαρτιού, πινακίδων για την τοποθέτηση των χρωμάτων, διευκολύνουν κατά την ζωγραφική διαδικασία που ενδείκνυται να συμβεί και στο ύπαιθρο. Η ένταση των χρωματικών τόνων επιτυγχάνεται με την μεγάλη ή μικρή ποσότητα χρώματος, ο φωτισμός με το λευκό της βάσης, του χαρτιού και ποτέ με την χρήση του λευκού χρώματος, *bianca*. Βασική προϋπόθεση η συνεχής εξάσκηση στο σχέδιο χρησιμοποιώντας ειδικό μελάνι και αντιγράφοντας πρωτότυπα ή

έντυπα έργα καθώς και φωτογραφίες. Η χρήση του χρώματος θα πρέπει να γίνεται με προσοχή και οι στρώσεις να μην υπερβαίνουν τις δύο ή τρεις. Είναι απαραίτητο να απλώνονται στο υπόστρωμα που έχει τοποθετηθεί πρώτο επάνω στην βάση. Συχνά τα έργα της υδατογραφίας για να διατηρηθούν μπορούν να *φιξαριστούν* με το κατάλληλο στερεωτικό υγρό.

Στην συνέχεια μία σύντομη εξιστόρηση της ιστορίας του χαρτιού, απαραίτητου υλικού για την ζωγραφική της υδατογραφίας, πληροφορεί για τις μεθόδους κατασκευής του και επομένως την σύνθεσή του. Ακολουθεί η παρουσίαση της τεχνικής της *velatura*, της επικάλυψης με χρωματισμένο νερό κατά το τέλος της εκτέλεσης, προκειμένου να αποκτήσει το έργο μία χρωματική συνοχή. Εκτίθενται επίσης με σύντομία, οι διαφορές της υδατογραφίας με την συγγενική τεχνική της τέμπερας.

Η αναζήτηση των μορφών του ωραίου που υπάρχουν χωρίς αυτόν, αποτελεί το κύριο μέλημα του καλλιτέχνη. Η τέχνη, η ζωγραφική, καλείται να μαρτυρήσει την ύπαρξη του ωραίου, να την πιστοποιήσει. Η τεχνοτροπία είναι η οδός διαμέσου της οποίας ο καλλιτέχνης μπορεί να το φυλακίσει, να το υποτάξει και να το προσφέρει στο ευρύ κοινό. Απαραίτητοι βοηθοί στην διαδικασία αυτή είναι τα μάτια και η ψυχή του. Η πραγματική τέχνη καταφέρνει να προβληματίσει τον θεατή, προκαλεί τα συναισθήματα αλλά και την σκέψη του. Ένα αισθητικό υψηλό αποτέλεσμα επιτυγχάνεται όταν έχουν πληρωθεί οι στόχοι της τεχνοτροπίας και της παρουσίασης του περιεχομένου. Οι απόψεις αυτές του συγγραφέα συνθέτουν τον επίλογο όπου εξετάζεται η σχέση της αισθητικής με την τεχνοτροπία.

Το βιβλίο, εκτός από ένα χρήσιμο βοήθημα στους μαθητευόμενους ζωγράφους και ένα προσιτό ανάγνωσμα στους φιλότεχνους που αγαπούν την ζωγραφική του καλλιτέχνη, μπορεί να αποτελέσει μια σημαντική μαρτυρία για τον ίδιο τον ζωγράφο, στον ιστορικό της τέχνης που έχει κληθεί να μελετήσει την εξέλιξη της υδατογραφίας στην νεοελληνική ζωγραφική και θεωρεί το έργο του Σγούρου έναν από τους σημαντικούς τελευταίους σταθμούς της. Η μαθητεία του Στέφανου Σγούρου κοντά στον ζωγράφο- αγιογράφο πατέρα του, οι σπουδές του στο Ινστιτούτο *Volontà* της Ρώμης και η σχέση του με την ζωγραφική της Ιταλίας, η συνεχής παρουσία του στην Κέρκυρα και η αφιερωμένη σε αυτή, θεματική των έργων του, τον κατατάσσουν στους σύγχρονους εκπροσώπους της επανησιακής ζωγραφικής. Για τους αναγνώστες του

βιβλίου, οι κάποιες κουραστικές επαναλήψεις ή οι πλατειασμοί στο κείμενο μπορούν τελικά να αντισταθμιστούν από την παράθεση στο εξώφυλλο και στο τέλος του βιβλίου, φωτογραφιών -καλής ποιότητας- των έργων του ζωγράφου, του Βικεντίου Μποκατσιάμπε, του Άγγελου Γιαλλινά κ.ά

Μαρία Μελέντη

Ελληνική Παρουσία στην Κάτω Ιταλία και Σικελία, Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου, Κέρκυρα, 29-31 Οκτωβρίου 1998, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας, εκδόσεις Απόστροφος, επιμέλεια Θεόδωρος Γ. Παππάς, Κέρκυρα 2000, σελ. 335

Ο τόμος περιλαμβάνει τα Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου με αντικείμενο τη μελέτη των πνευματικών ανταλλαγών Ελλάδος από το ένα μέρος και Κάτω Ιταλίας και Σικελίας από το άλλο, που πραγματοποιήθηκε στην Κέρκυρα από τις 29 μέχρι τις 31 Οκτωβρίου 1998.

Στον πρόλογο της έκδοσης, ο καθηγητής κ. Θεόδωρος Παππάς προσδιορίζει την κατεύθυνση εργασίας του Συμποσίου: η ανάγκη να υπογραμμιστούν οι στενοί δεσμοί της Ιταλίας με την Ελλάδα στην ανάπτυξη γόνιμου πολιτιστικού διαλόγου από τους αρχαίους χρόνους ως τη σύγχρονη εποχή και να επαναπροσδιοριστεί με καινούργιο και ευφυή τρόπο η ελληνική παρουσία στη Νότια Ιταλία και τη Σικελία· και τέλος, να τονιστεί ο ρόλος της Κέρκυρας στην Αρχαιότητα και στο Βυζάντιο, ως «προκεχωρημένου φυλακίου», ή καλύτερα, φυσικού περάσματος από την Ανατολή στη Δύση, και αντίστροφα.

Με γνώμονα τους παραπάνω ερευνητικούς άξονες, οι 21 ανακοινώσεις ειδικών ερευνητών, που συνθέτουν τον τόμο των Πρακτικών, διατρέχουν τις σημαντικότερες φάσεις της μακραίωνης πολιτιστικής κληρονομιάς που μοιράστηκαν τα δύο εξεταζόμενα μέρη, ξεκινώντας από τη Μυκηνναϊκή εποχή και φθάνοντας μέχρι το βυζαντινό Μεσαίωνα και τη Μεταβυζαντινή περίοδο. Στο πλαίσιο αυτό, οι εργασίες καλύπτουν

το φάσμα διαφόρων τομέων του ευρύτερου τομέα των ανθρωπιστικών σπουδών και ειδικότερα της φιλολογίας, της ιστορίας, της αρχαιολογίας, της φιλοσοφίας και της γλωσσολογίας.

Ας επιχειρήσουμε λοιπόν να εντάξουμε τις επιμέρους ανακοινώσεις στις παραπάνω θεματικές ενότητες:

1. Φιλολογία: Μία ομάδα μελετητών (Ανδρέας Παναγόπουλος, Σοφία Ανεζίρη, Ανδρέας Φουντουλάκης, Marcello Gigante, Χριστίνα Μπάνου και Salvatore Sicuro) επεξεργάστηκε τα ακόλουθα φιλολογικά ζητήματα: η Σικελική εκστρατεία των Αθηναίων στην ιστορία και την ποίηση, η συνέχιση της δραματικής δραστηριότητας στην Κάτω Ιταλία κατά την Ελληνιστική περίοδο όχι μόνο στις θεατρικές παραστάσεις, αλλά και σε μουσικούς αγώνες, η ελληνική τραγωδία και ποίηση στη Magna Graecia, οι ελληνικές επιδράσεις στη λογοτεχνία (ιδιαίτερα στην ποίηση) της Κάτω Ιταλίας κατά τους βυζαντινούς χρόνους και η δημοτική ποίηση, όπως εκφράζεται στο ιδίωμα του Σαλέντο. Οι προσεγγίσεις αυτές κατέδειξαν ότι η ελληνική παρουσία υπήρξε ζωντανή στη λογοτεχνική παραγωγή της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας από την κλασική αρχαιότητα ως τα νεότερα χρόνια.

2. Ιστορία: Συναφή ήταν τα συμπεράσματα των ανακοινώσεων με ιστορικό περιεχόμενο. Οι Gianfranco Maddoli, Attilio Stazio, Antonino Di Vita και Χρήστος Βέννης εμβάθυναν σε θέματα, όπως οι απαρχές και η ιστορική συνέχεια του φαινομένου των ελληνικών αποικιών στη Μεσημβρινή Ιταλία, η βυζαντινή παρουσία στον ίδιο χώρο, που εκδηλώθηκε με τις μετακινήσεις κυρίως μοναχών από Ανατολή προς την ιταλική χερσόνησο λόγω ιστορικών γεγονότων και θρησκευτικών αναταραχών, οι οποίοι συνέβαλαν στη δημιουργία μίας νέας ορθόδοξης κοινότητας κλπ. Άξια ιδιαίτερης μνείας είναι η ανακοίνωση του καθηγητή κ. Θεόδωρου Παππά, ο οποίος παρουσίασε την πολυδιάστατη δραστηριότητα ενός Έλληνα λόγιου, του Κερκυραίου ουμανιστή Ματθαίου Δεβαρή, σ' ένα χώρο παραδοσιακά καθολικό, στη Ρώμη, κατά τα πρώτα χρόνια της καθολικής Αντιμεταρρύθμισης. Όπως μας πληροφορεί ο κ. Παππάς, η δραστηριότητα του Δεβαρή, που υπήρξε scriptor και corrector graecus της Βατικανής Βιβλιοθήκης, κλασικός φιλόλογος, καθηγητής των ελληνικών, κωδικογράφος και διορθωτής κειμένων, αντικαθρεφτίζεται στη συνεργασία του με άλλους Έλληνες και Ιταλούς λόγιους της εποχής του στις εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων.

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν επίσης: α) η αρχειονομικής φύσεως

ανακοίνωση του Andrè Guillou με θέμα την «Ιστορία των Ελληνικών Αρχείων της Νότιας Ιταλίας και Σικελίας», την οποία ο Γάλλος βυζαντινολόγος χωρίζει σε τέσσερις περιόδους: τη βυζαντινή, την περίοδο από την άφιξη των Νορμανδών ως το τέλος του 15ου αιώνα, τη νεότερη και τη σύγχρονη και β) η ανακοίνωση του Vincenzo Pacelli, η μοναδική στον τομέα της ιστορίας της τέχνης. Συγκεκριμένα, ο Ιταλός μελετητής μας δίνει κατατοπιστικές πληροφορίες για την πολύπλευρη καλλιτεχνική δραστηριότητα του Έλληνα ζωγράφου Βελισάριου Corenzio από την Αρκαδία, απόλυτου πρωταγωνιστή στις παραγγελίες έργων θρησκευτικής και λαϊκής θεματολογίας στο χώρο της Νάπολης από τα τέλη του 16ου αιώνα ως το 1646.

3. Αρχαιολογία: Οι ανακοινώσεις των αρχαιολόγων Αλέξανδρου Μαζαράκη-Αινιάν και Καλλιόπης Πρέκα-Αλεξανδρή ήλθαν να ενισχύσουν τα πορίσματα επιστημόνων άλλων ειδικοτήτων για τη στενή και μακράωνη σχέση ανάμεσα στις δύο περοχές. Ο πρώτος έδειξε με ισχυρά επιχειρήματα πως οι πρώτοι Έλληνες, με τους οποίους ήλθαν σε επαφή οι αυτόχθονες κάτοικοι της Καμπανίας και της Ετρουρίας ήταν οι *Γραιοί* -που συμμετείχαν ενεργά στην ίδρυση των αποικιών των Πιθηκουσών και της Κύμης- από το όνομα των οποίων προέκυψε το εθνικό επίθετο *Graeci*. Η δεύτερη εξήρε τη σημασία της Κέρκυρας από γεωγραφική και πολιτιστική άποψη για τον αποικισμό των Ελλήνων στην Ιταλία και για τη διεξαγωγή του εμπορίου ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση ως τη Ρωμαϊκή εποχή. Επίσης, με βάση το συσχετισμό των αντίστοιχων ευρημάτων στο νησί και σε περιοχές των Ετρούσκων, επεσήμανε τις επιδράσεις της κερκυραϊκής αρχιτεκτονικής σε αυτή της Ιταλιωτικής χώρας.

4. Φιλοσοφία: Μία άλλη ομάδα μελετητών (ακαδημ. Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, Μαρία Σακελλαρίου) ανέλυσε και ερμήνευσε όρους και συγγενείς έννοιες που είχαν εισαγάγει φιλόσοφοι του ελληνικού και του ιταλικού χώρου και αναφέρθηκε στη σύγκλιση ιδεών, στη διαλεκτική και τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους εκπροσώπους φιλοσοφικών ρευμάτων των δύο πλευρών.

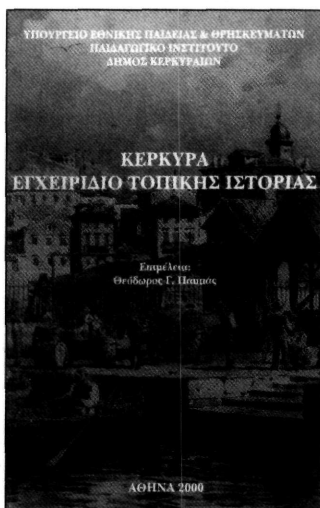
5. Γλωσσολογία: Οι ανακοινώσεις γλωσσολογικού περιεχομένου ως επί το πλείστον, επικέντρωσαν την προσοχή τους στο φαινόμενο της επιβίωσης της ελληνικής γλώσσας στη νότια Ιταλία και τη Σικελία και στην ανάγκη διάσωσης των γλωσσικών ιδιωμάτων των ελληνόφωνων πληθυσμών της Απουλίας και της Καλαβρίας (βλ. ανακοινώσεις

Giuseppe Spadaro, Γιάννη Κορίνθιου και Tanino de Sanctis). Ιδιαίτερα ο Spadaro ανέλυσε εκφράσεις και όρους ελληνικής προέλευσης που επιβίωσαν στη γλώσσα των λαϊκών στρωμάτων και των χωρικών μεταξύ των πληθυσμών της Καλαβρίας και της Σικελίας, διακρίνοντας τους αρχαίους γραικισμούς της κλασικής εποχής από τους νεότερους της βυζαντινής, χωρίς να παραλείπει κατά την παράθεση των παραδειγμάτων του τις λατινικές και ιταλικές λέξεις που διείσδυσαν στην Ελλάδα «για ένα διάστημα και στη συνέχεια επανεισήχθησαν από τους βυζαντινούς στη νότια Ιταλία». Ωστόσο, σύμφωνα με τον Κορίνθιο, παρά το γεγονός ότι η αποκοπή των ελληνοφώνων από τον ελλαδικό κορμό προσέδωσε στην ελληνική γλώσσα της νότιας Ιταλίας ένα ιδιαίτερο γνώρισμα και ύφος, η γλώσσα αυτή, χωρίς τα ερεθίσματα πια του μητροπολιτικού κέντρου, εμφανίζει μία δυσκαμψία και λεξική φτώχυνση.

Τέλος, ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανακοίνωση του καθηγητή κ. Σπύρου Ασωνίτη, ο οποίος, αφού μελέτησε τη γλωσσική μορφή νοταριακών εγγράφων του όψιμου μεσαίωνα (13ος-15ος αι.), τη χαρακτήρισε ως αμάλγαμα που είχε ως βάση την ιταλική γλώσσα με αρκετά στοιχεία από τη λατινική, ιδίως σε ότι αφορούσε δικανικούς όρους, και την ελληνική καθομιλουμένη.

Με δύο λόγια, ο τόμος αποτελεί έναν έγκριτο οδηγό για τις νέες τάσεις και τα ρεύματα που επικρατούν σήμερα στους διάφορους τομείς της επιστημονικής έρευνας με αντικείμενο τη μελέτη των αμφίδρομων πολιτισμικών επιδράσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές της Αδριατικής από την Κλασική ως τη Νεότερη εποχή και μία αφορμή για να συνεχιστεί και να ολοκληρωθεί ο διάλογος που ξεκίνησε μ' αυτό το Συμπόσιο, φτάνοντας ως τη σημερινή εποχή.

Στάθης Μπίρταχας

Κέρκυρα, εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Δήμος Κερκυραίων, επιμέλεια Θεόδωρος Γ. Παππάς, Αθήνα 2000, σελ. 341

Ο τόμος *Κέρκυρα, εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας* που εκδόθηκε πριν λίγους μήνες είναι ένα φιλόδοξο εγχείρημα το οποίο ανέλαβε να φέρει σε πέρας ο καθηγητής του τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου κ. Θεόδωρος Γ. Παππάς, σε συνεργασία με άλλους καθηγητές του Πανεπιστημίου και αξιόλογους Κερκυραίους επιστήμονες.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί υλοποίηση των Σχολείων Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων στην Εκπαίδευση (Σ.Ε.Π.Π.Ε.), υπό την επιστημονική εποπτεία του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Πρόκειται για μια πρωτόγνωρη για τα ελληνικά εκπαιδευτικά πράγματα εφαρμογή που αποβλέπει, σύμφωνα με τον κ. Παππά: να αναζωογονήσει το ενδιαφέρον και να συνεισφέρει στην επιστημονική θεώρηση της *Τοπικής Ιστορίας*, αφού είναι γνωστό ότι αυτή αποτελεί εργαλείο αυτογνωσίας και παιδαγωγικής πρακτικής, που αποσκοπεί στην ενίσχυση της ιστορικής συνείδησης, τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας και στην τόνωση του ενδιαφέροντος των μαθητών για το μάθημα της ιστορίας....*Η ενασχόληση με την τοπική ιστορία είναι περισσότερο επιτακτική σήμερα που η απειλή της πολιτιστικής αλλοτρίωσης και αποσύνθεσης είναι έντονη.*

Ο τόμος αποτελείται από δεκατρία κεφάλαια τα οποία εντάσσονται σε έξι θεματικές κατηγορίες:

α) θεωρητικά για την Τοπική Ιστορία, β) κυρίως ιστορική ύλη (αρχαία ιστορία, μεσαιωνική, νεότερη και σύγχρονη ιστορία της Κέρκυρας), γ) πνευματική ζωή, δ) τυπογραφία, ε) εικαστικές τέχνες και μουσική, και στ) λαογραφία.

Το πρώτο κεφάλαιο υπογράφεται από τον επιμελητή του τόμου καθηγητή κ. Θεόδωρο Γ. Παππά (σ. 19-50). Αποτελεί καρπό πολύμηνης μελέτης του συγγραφέα με την βιβλιογραφία, που αφορά την Τοπική Ιστορία, και δοκιμαστικών εφαρμογών σε Δημοτικά και Γυμνάσια του Νομού. Ο κ. Παππάς αναλύει το σκοπό της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας, προτείνει θέματα προκειμένου να αναπτυχθούν από τους μαθητές με την καθοδήγηση του καθηγητή ή του διδασκάλου και προσδιορίζει τις πηγές από τις οποίες θα αντληθούν τα θέματα αυτά, καθορίζει τις μεθόδους εργασίας και τους διδακτικούς στόχους και αναλύει τα πιθανά προβλήματα καθώς και τις προοπτικές της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στην αρχαία ιστορία της Κέρκυρας (σ. 53-86). Υπογράφεται από τον κ. Θεόδωρο Παππά και την αρχαιολόγο κα. Καλλιόπη Πρέκα-Αλεξανδρή. Οι συγγραφείς, που βασίζονται στα πορίσματα της αρχαιολογικής σκαπάνης και στη σχετική βιβλιογραφία, αναφέρονται με αδρές γραμμές στα κυριότερα σημεία της ιστορίας του νησιού από τους Προϊστορικούς χρόνους ως τη Ρωμαϊκή κατάκτηση: στην αποικία των Ευβοέων και των Κορινθίων, στις οχυρώσεις και τα λιμάνια της Κέρκυρας, στην κοινωνική διάρθρωση, στην αγορά, στους ναούς, στους βωμούς και τα ιερά, στο πολεοδομικό σύστημα, στα εργαστήρια, στη δημογραφία, στην οικονομική ζωή και το νομισματικό σύστημα, στα έθιμα ταφής, στην τέχνη, στον αθλητισμό και στις εορτές.

Η δρ. κα. Αλίκη Νικηφόρου, διευθύντρια των Αρχείων της Κέρκυρας, είναι η συγγραφέας του τρίτου κεφαλαίου το οποίο επιγράφεται: «Διαπλοκή ανθρώπων και χώρου στην Κέρκυρα από τους μεσοβυζαντινούς ως τους νεότερους χρόνους» (σ. 87-130) και διαρθρώνεται σε τέσσερις ιστορικές περιόδους: 1. Από την αρχαιότητα στους μεσοβυζαντινούς χρόνους, 2. Υστεροβυζαντινοί χρόνοι-Νορμανδοί-Γενουάτες-Πρώτη βενετική κυριαρχία-Δεσποτάτο της Ηπείρου, 3. Ανδρηγασοί και 4. Βενετοί. Η τελευταία ιστορική περίοδος καταλαμβάνει τη μεγαλύτερη

έκταση. Η συγγραφέας παρουσιάζει και ερμηνεύει τα γεγονότα που οδήγησαν στην προσαρτηση της Κέρκυρας στη Βενετική Δημοκρατία. Επίσης, αναφέρεται εκτενώς στα οχυρωματικά έργα, στην τοπική βενετική διοίκηση και στις στρατιωτικές δυνάμεις του νησιού, στην κερκυραϊκή διοίκηση, στη Λατινική και την Ορθόδοξη Εκκλησία και στις εκκλησιαστικές οργανώσεις, στις σχέσεις Λατινικής και Ορθόδοξης Εκκλησίας και στην πολιτική της Βενετίας, στο ρόλο του αγίου Σπυρίδωνα ως προστάτη της πόλης, στις μικτές θρησκευτικές τελετές καθώς και στις τελετές με πολιτικό περιεχόμενο-Ingressi, στο αστικό τελετουργικό και στους Κερκυραίους πολίτες (cittadini), στις συνθήκες διαβίωσης και στον αγροτικό πληθυσμό του νησιού, στις τουρκικές πολιορκίες και στις συνέπειές τους, στην αστική αρχιτεκτονική, στις «αναγραφές» κατά το 18ο αι., στη μορφή της πόλης κατά το 19ο αι., στις περιόδους των Δημοκρατικών Γάλλων, της Επτανήσου Πολιτείας, των Αυτοκρατορικών Γάλλων, της Βρετανικής Προστασίας, στις διαδικασίες που προηγήθηκαν της Ένωσης των Επτανήσων με την Ελλάδα και στα σημαντικότερα γεγονότα που ακολούθησαν την Ένωση ως τις μέρες μας. Το κείμενο καταλήγει με ένα σύντομο ιστορικό των Αρχείων της Κέρκυρας με αναφορά στις πολιτιστικές τους παρεμβάσεις στην πνευματική ζωή του νησιού, αλλά και στη σημασία τους για την τοπική και τη «μεγάλη» ιστορία.

Το τέταρτο κεφάλαιο με τον τίτλο «Η Μεσαιωνική Κέρκυρα» (σ. 131-156) έχει γραφεί από τον καθηγητή κ. Σπύρο Ασωνίτη, ο οποίος υιοθετεί τη χρονολογική διαίρεση που ακολουθείται στη Βυζαντινή Ιστορία. Έτσι χωρίζει τη Μεσαιωνική Ιστορία της Κέρκυρας στην: α) πρωτοβυζαντινή περίοδο (4ος-12ος αι.), β) μεσοβυζαντινή περίοδο (7ος-9ος) και γ) όψιμη μεσαιωνική περίοδο (1204-1386). Στο παραπάνω χρονολογικό πλαίσιο αναφέρεται: στο τοπίο, στην χλωρίδα και την πανίδα, στα λιμάνια, στο δομημένο χώρο, στα τοπωνυμικά και ανθρωπωνυμικά θέματα του νησιού, στην πολιτική και στρατιωτική ιστορία της Κέρκυρας, στη διοίκηση, στην εκκλησία, στην κοινωνία, στην οικονομία, στο δίκαιο-δικαιοσύνη, στη γαιοκτησία, στην τοπική αγροτική παραγωγή, στο εμπόριο, στη ζωή στην πόλη και την ύπαιθρο, στην πειρατεία και τέλος στη μόρφωση και τη γλώσσα του νησιού.

«Η Βενετική Παρουσία (1386-1797)» είναι ο τίτλος του πέμπτου κεφαλαίου του καθηγητή κ. Νικολάου Καραπιδάκη (σ. 157-174). Μας μεταφέρει το κλίμα της εποχής κατά την οποία η Κέρκυρα προσαρτή-

θηκε στη Γαλννοτάτη, εντάσσοντάς μας στα γεγονότα του ευρύτερου ευρωπαϊκού χώρου και επιτυγχάνοντας την αναγκαία σύνδεση της τοπικής με τη γενική ιστορία. Περιγράφει και ερμηνεύει τη στάση και τις επιδιώξεις της κυρίαρχης ομάδας των Κερκυραίων κατά τη διάρκεια αυτών των γεγονότων, τους όρους που προσδιόρισαν τη βενετική κυριαρχία, το εξουσιαστικό σύστημα που εγκαθιδρύθηκε στο νησί, τη συμμετοχή των ντόπιων στην άμυνα του νησιού και το σχηματισμό μιας τάξης ανθρώπων του πολέμου πιστών και αφοσιωμένων στη Γαλννοτάτη, την οχρωματική ιστορία της Κέρκυρας και τη λογική που την υπαγόρευσε, την πολιτική θεωρία της *συσπειρωμένης συμβίωσης των πολιτών κάτω από τη θαλπωρή των δύο φρουρίων* που «επιβλήθηκε» στους Κερκυραίους πολίτες (*cittadini*) και στις άλλες κοινωνικές ομάδες του νησιού από την Βενετία, τις δομές της τοπικής εξουσίας και τέλος τις εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες στην πόλη και την ύπαιθρο.

«Η Κέρκυρα την περίοδο 1797-1864» (σ. 175-194) είναι ο τίτλος του κειμένου της καθηγήτριας του Τμήματος Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου κυρίας Ελένης Αγγελολμάτη-Τσουγκαράκη. Διαπραγματεύεται τα ιστορικά ζητήματα της περιόδου που ακολούθησε τη Βενετοκρατία, όταν στον Ιόνιο χώρο εναλλάσσονταν με γοργούς ρυθμούς διάφοροι ξένοι κυρίαρχοι. Εξετάζει ξεχωριστά την παρουσία αυτών των δυνάμεων στο νησί διαιρώντας την περίοδο 1797-1864 σε πέντε μέρη: α) των Δημοκρατικών Γάλλων, β) της Επτανήσου Πολιτείας, γ) της δεύτερης γαλλικής κατοχής, δ) των αυτοκρατορικών Γάλλων και ε) της Αγγλικής παρουσίας στα Επτάνησα. Στο επίμετρο του κειμένου της κυρίας Ε. Αγγελολμάτη-Τσουγκαράκη εκτός από την επιλεγμένη σχετική ελληνική βιβλιογραφία παρατίθεται και αναλυτικός χρονολογικός πίνακας των σημαντικότερων γεγονότων αυτών των χρόνων.

Ο Κ. Ξενοφών Βλάχος υπογράφει το έβδομο κεφάλαιο του τόμου με τον τίτλο: «Από την Ένωση ως σήμερα» (σ. 195-218). Τα διάφορα ζητήματα της πρόσφατης ιστορίας του νησιού δεν έχουν γίνει αντικείμενο συστηματικής ιστορικής μελέτης. Επομένως είναι δυσχερές και η αναγωγή σε μια γενικότερη σύνθεση που θα καλύπτει αυτά τα χρόνια. Το κείμενο του κ. Βλάχου είναι μια αξιόλογη προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση, αφού περιγράφει και ερμηνεύει με οξυδέρκεια φαινόμενα και καταστάσεις που τα βιώνουμε και στις μέρες μας. Διαιρεί την εποχή, στην οποία αναφέρεται, σε τρεις φάσεις: α) από το 1864 ως το

1911, β) από το 1912 έως το 1940 και γ) από το 1940-1941 έως το 2000. Καταπιάνεται αναλυτικά με τους διάφορους τομείς της οικονομίας, τη δημογραφία, την εκπαίδευση, τις μεταβολές στο χώρο και τη ζωή και τα πολιτικά τεκταινόμενα στην Κέρκυρα.

Το κεφάλαιο με τον τον τίτλο: «Οικονομία και κοινωνία της Κέρκυρας. Ανάμεσα στο χθες και το αύριο» (σ. 219-231) υπογράφεται από τον καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας κ. Ευάγγελο Πρόντζα και αναφέρεται στην οικονομία και τη δημογραφική κατάσταση του νησιού κατά τον 20ο αι. Επισημαίνονται τα στοιχεία που συγκροτούν τον τρόπο ζωής του Κερκυραίου και γίνονται συγκρίσεις που βοηθούν στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για το εισόδημα και γενικότερα το βιοτικό επίπεδο του Κερκυραίου, τις σχέσεις του με τον δημόσιο τομέα (δημόσια οικονομία, παιδεία κλπ.), καθώς και τον χαρακτήρα της παρουσίας στο νησί ετεροχθόνων, Ελλήνων και ξένων. Το κείμενο του κ. Πρόντζα συνοδεύεται από εννέα «εύγλωττα» διαγράμματα.

Στην «πνευματική ζωή στην Κέρκυρα» αφιερώνεται το 9ο κεφ. του τόμου (σ. 233-261), του καθηγητή κ. Θεοδόση Πυλαρινού, ο οποίος προσδιορίζει τα στοιχεία εκείνα που προσέδωσαν στον επτανησιακό πολιτισμό την ιδιοτυπία του. Αναλύει την εκπαιδευτική κατάσταση στο νησί κατά την κυριαρχία των Βενετών και των υπόλοιπων ξένων, την ίδρυση και τη λειτουργία Ακαδημιών και Βιβλιοθηκών, την ανάπτυξη της λογοτεχνίας από τον ερχομό του Σολωμού στο νησί και κατόπιν, τους αξιολογότερους εκπροσώπους της κερκυραϊκής ιστοριογραφίας, τους λαογράφους του νησιού, και τέλος τον κερκυραϊκό τύπο και την ιδιαίτερη άνθησή του κατά τον 19ο αι.

«Η τυπογραφία και το βιβλίο στα Ιόνια Νησιά» (σ. 267-275) του καθηγητή κ. Γεωργίου Μπώκου περιγράφει την εμφάνιση και την εξέλιξη των τυπογραφικών δραστηριοτήτων στα Επτάνησα, από την ίδρυση του πρώτου τυπογραφείου (Κέρκυρα, 1798). Προτάσσει μια ιστορική αναδρομή της ελληνικής τυπογραφίας από τα πρώτα της βήματα, κατά τα τέλη του 15ου αι. Στη συνέχεια κάνει μια εκτενή αναφορά στις ανάγκες, στις πολιτικές αλλά και στα κυριότερα νομοθετήματα που καθόρισαν την πορεία των επτανησιακών τυπογραφείων μετά την αποχώρηση των Βενετών, καθώς και στα σημαντικότερα έντυπα που κυκλοφόρησαν στον Ιόνιο χώρο κατά την προενωτική περίοδο.

«Η τέχνη στην Κέρκυρα» (σ. 277-297) είναι ο τίτλος της μελέτης του ιστορικού της Τέχνης και επιμελητή της Δημοτικής Πινακοθήκης

δρος. κ. Θάνου Χρήστου. Ο κ. Χρήστου αναλύει τους λόγους για τους οποίους αναπτύχθηκε στο νησί ιδιαίτερη σχολή στη ζωγραφική και έκανε τα πρώτα της βήματα η γλυπτική και η χαρακτική. Μετά μια σύνομη αναδρομή στην βυζαντινή και την μεταβυζαντινή τέχνη στην Κέρκυρα, ως το 18ο αι., το κυριότερο τμήμα του κειμένου του αφιερώνεται στον 19ο και τον 20ο αι. Γι' αυτή την περίοδο περιγράφει και ερμηνεύει με εξαιρετική επάρκεια την ξεχωριστή ανάπτυξη της ζωγραφικής, της γλυπτικής και της χαρακτικής.

Το κεφάλαιο «Η μουσική στην Κέρκυρα» (σ. 299-306) του καθηγητή του τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου κ. Χάρη Ξανθουδάκη, ξεκινά με μια αναδρομή στις ρίζες της κερκυραϊκής μουσικής ιστορίας, τις οποίες ανάγει στον μυθικό τυφλό κιθαρωδό Δημόδοκο. Από τότε μέχρι τους χρόνους των μεγάλων Κερκυραίων συνθετών και ποιητών του 19ου αι. σβήστηκαν ή λησμονήθηκαν τα ίχνη που άφησε η μουσική διαδρομή στο χρόνο. Ξεχωριστή αναφορά επιφυλάσσει στο θέατρο της Κέρκυρας Σαν Τζιάκομο, στο οποίο στεγάστηκε η πρώτη νεοελληνική λυρική σκηνή (η αρχαιότερη των Βαλκανίων και της Ανατολικής Μεσογείου), στον εθνικό μας συνθέτη Νικόλαο Μάντζαρο, στην Επτανησιακή Μουσική Σχολή που απαρτίζεται κατά μεγάλο μέρος από Κερκυραίους, μαθητές του Μαντζάρου, και στα μουσικά πράγματα της Κέρκυρας κατά τον 20ο αι.

Το τελευταίο κεφάλαιο του τόμου αφορά την «κερκυραϊκή λαϊκή παράδοση» (σ. 307-335) και υπογράφεται από τον διδάσκαλο και λογογράφο κ. Νικόλαο Πακτίτη. Ο συγγραφέας καταθέτει την άποψή του για τους λόγους που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του ιδιαίτερου χαρακτήρα των Κερκυραίων. Στη συνέχεια παρουσιάζει τα στοιχεία που συναπαρτίζουν αυτό που αποκαλείται λαϊκή παράδοση της Κέρκυρας. Χωρίζει το κείμενό του σε επτά μέρη: 1) έθιμα στις γιορτές του χρόνου, 2) δημοτικό τραγούδι, 3) κερκυραϊκές φορεσιές, 4) αρχιτεκτονική, 5) λαϊκή τέχνη-οικοτεχνία, 6) αγροτικές εργασίες και 7) γάμος.

Γίνεται φανερό από τα παραπάνω ότι ο τόμος *Κέρκυρα: εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας* έχει όλες τις προϋποθέσεις για να επιτύχει τους εκπαιδευτικούς του στόχους, αρκεί να υπάρξει και η κατάλληλη ανταπόκριση από την πλευρά της Πολιτείας. Όλες οι μελέτες που δημοσιεύονται είναι αξιόλογες και έχουν γραφτεί από επιστήμονες κύρους. Η κερκυραϊκή ιστοριογραφία θεωρούμε ότι βρίσκεται σε προνομακή

θέση σε σχέση με άλλες περιοχές της χώρας μας. Την τελευταία δεκαετία έχουν δημοσιευτεί αρκετές σημαντικές μελέτες για την ιστορία του νησιού. Βέβαια δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι η επιστημονική τοπική ιστοριογραφία έχει ολοκληρώσει το έργο της. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι δεν διαθέτουμε μια επαρκή γενική ιστορία της Κέρκυρας με ισάξια κείμενα για όλες τις ιστορικές περιόδους. Από την άποψη αυτή ο τόμος *Κέρκυρα, εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*, συνιστά ένα πολύ σημαντικό βήμα. Παρόλο που ο σκοπός του είναι διαφορετικός φρονούμε ότι η συλλογική αυτή προσπάθεια πέτυχε να συνθέσει, με επάρκεια, την μέχρι σήμερα παραχθείσα τοπική ιστοριογραφία. Τηρουμένων των αναλογιών θα μπορούσαμε να τον συγκρίνουμε με τον αξιόλογο τόμο *Όψεις της Ιστορίας του Βενετοκρατούμενου Ελληνισμού. Αρχαιακά Τεκμήρια*, επιστημονική διεύθυνση Χρύσα Μαλτέζου, Αθήνα 1993. Οι στόχοι που έθεσε η κα. Χρύσα Μαλτέζου, σήμερα διευθύντρια του Ελληνικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, στην εισαγωγή του τόμου αυτού (σ. 10-11) ισχύουν σε μεγάλο βαθμό και για το βιβλίο που επιμελήθηκε ο κ. Παππάς. Να αποτελέσει δηλ. ένα εισιτήριο σημείωμα στη σύνθετη πραγματικότητα της περιόδου της Βενετοκρατίας, ένα εύχρηστο εργαλείο υποδομής στα χέρια του νέου ερευνητή και φοιτητή, αλλά και ένα συγχρόνως κλειδί ανάγνωσης μιας ιστορικής ύλης που εύκολα μπορεί να χρησιμοποιήσει ο ενδιαφερόμενος, αλλά μη κατ'ανάγκην ειδικός στα συγκεκριμένα θέματα αναγνώστης.

Τα τελευταία χρόνια στην κερκυραϊκή ιστορική έρευνα έχουν τεθεί νέες γερές βάσεις. Μεγαλύτερη έμφαση έχει δοθεί ωστόσο στις περιόδους της κυριαρχίας των Ανδοναυών και, κυρίως, των Βενετών, κάτι που άλλωστε είναι εμφανές από την έκταση που καταλαμβάνουν οι σχετικές εργασίες στον παρόντα τόμο. Και τούτο χάρη στη συγκυρία, στην ύπαρξη πλούσιων τοπικών αρχείων, αλλά και στην ίδρυση του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Συγκυρία είναι η σχεδόν ταυτόχρονη παρουσία αρκετών εξαίρετων ιστορικών, οι οποίοι, συνεχίζοντας την παράδοση του Ανδρέα Μουστοξύδη, του Ερμάννου Λούντζη, του Λαυρέντιου Βροκίνη, του Ιωάννη Ρωμανού και του Ανδρέα Ανδρεάδη, έχουν δώσει ήδη εργασίες υποδομής για την ανδοναυική και τη βενετσιάνικη φάση της ιστορίας του νησιού (βλ. Σπύρος Ασδραχάς, «Κέρκυρα και σύγχρονη ιστορική έρευνα», *Κέρκυρα, μια μεσογειακή σύνθεση: νησιωτισμός, διασυνδέ-*

σεις, ανθρώπινα περιβάλλοντα, 16ος-19ος αι., επιμέλεια Αλίκη Νικηφόρου, Κέρκυρα 1998, σ. 291-296). Συγκυρία, θα μπορούσε να χαρακτηρίσει κανείς και τη διατήρηση του αρχαιακού θησαυρού της Κέρκυρας (Α.Ν.Κ.), αν αναλογιστούμε την ολική καταστροφή των Αρχείων της Ζακύνθου, τις ζημιές που υπέστησαν τα Αρχεία της Κεφαλονιάς, αλλά και την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν τα Α.Ν.Κ., όταν φιλοξενούνταν στα υπόγεια των Ανακτόρων των Αγίων Μιχαήλ και Γεωργίου. Σήμερα τα Αρχεία του Νομού Κερκύρας, άρτια οργανωμένα, στεγάζονται σε κτίριο που θα ζήλευαν αρκετές ευρωπαϊκές πόλεις.

Η ίδρυση του Ιονίου Πανεπιστημίου δεν είναι μια συγκυρία, είναι μια πραγματικότητα, όπως πραγματικότητα είναι και η περίοπτη θέση την οποία έχουν σ' αυτό οι ιστορικές σπουδές. Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι οι δέκα από τους δεκατρείς συγγραφείς των άρθρων του τόμου είναι καθηγητές, διδάσκοντες ή απόφοιτοι του Ιονίου Πανεπιστημίου. Ο μεγάλος αριθμός των εκπονούμενων διδακτορικών διατριβών, η λειτουργία αξιολογών μεταπτυχιακών προγραμμάτων στα περισσότερα τμήματα και η, επιτέλους, ορατή πλέον προοπτική αυτονόμησής του μας κάνουν να αισιοδοξούμε ότι το βιβλίο *Κέρκυρα, εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*, πέραν από τον κύριο σκοπό του, θα αποτελέσει τον πρόδρομο μιας γενικότερης ιστορικής σύνθεσης της Κέρκυρας.

Γεράσιμος Δ. Παγκράτης